

HARİTA KULLANIMI VE COĞRAFI BİLGİ HİZMETLERİ

Yrd. Doç. Dr. H. İnci ÖNAL**

GİRİŞ

Bilim ve teknolojiadaki hızlı gelişmeler bilgi hizmetlerinin kapsamını etkilemektedir. Kütüphane, arşiv, dokümantasyon ve enformasyon merkezi olarak hizmet veren bütün bilgi merkezlerinde tür ve sayı olarak bilgi kaynakları büyük artış göstermektedir. Bilgi merkezleri birbirinden farklı özelliklere, öneme ve değere sahip olan bilgi kaynaklarıyla kullanıcılarının gereksinimlerine uygun bilgi hizmetleri sunmaktadır. Geleceğe yönelik bilgi hizmetlerini planlamaktadır.

Bütün bilgi merkezlerinde en yaygın bulunan bilgi kaynaklarından, özellikle kitap dışı materyallerden biri haritalardır. "Türkiye Kütüphaneleri ve Diğer Bilgi Merkezleri" (Kültür Bakanlığı 1989) adlı yayında bilgi merkezleri tanıtılırken, koleksiyonlarında bulunan bilgi kaynaklarına yönelik sayısal bilgi de verilmektedir. Adı geçen yayını konumuzla ilgili olarak incelediğimizde, haritaların koleksiyonlarda çok yaygın bulunan bilgi kaynağı olduğu anılmaktadır. Bilgi merkezlerinde harita koleksiyonları eski el yapımı haritalardan, günümüzün modern yayıncılık ürünü olan haritalara değin geniş dağılım göstermektedir. Haritaların özelliklerine dayanan sağlama, kataloglama, sınıflama, depolama işlemleri yapılmadığından, gereksinim duyanların istedikleri anda bilgiye erişimi söz konusu olamamaktadır. Haritalara yönelik işlemlerde eksiklik ve düzensizlik coğrafi bilgi hizmetlerini olumsuz yönde etkilerken, güncel haritalarda gizlilik koşulunun bulunması nedeniyle istenilen her durumda coğrafi bilgiye erişilememektedir.

(*) Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü Öğretim Üyesi.

Harita kütüphaneleri "coğrafi bilgi hizmetleri" vermek üzere kullanıcıların gereksinim duydukları harita, küre, atlas ve basılı bilgi kaynaklarını bünyesinde toplayan, düzenleyen ve söz konusu kaynakların kullanımını sağlamak için çalışan kütüphane türüdür. Türkiye'de harita kütüphanelerine örnek vermek mümkün olmasa da; çeşitli bilgi merkezlerinde harita kullanılmakta, haritacılıkla ilgili kuruluşlar tarafından coğrafi bilgi üretilmekte ve belirli koşullar çerçevesinde kullanıcılara sunulmaktadır.

Çalışmamız geçmişten günümüze harita yapısıyla başlayan, bilgisayar destekli haritacılık tekniğiyle gelişen ve coğrafi bilgi sistemleriyle kullanım sınırları genişleyen bilgi hizmetlerini açıklamayı amaçlamaktadır. Coğrafi bilgi hizmetlerinin gelişmesini sağlamak yolunda çaba gösteren kurumların çalışmalarını ortaya çıkarmak ve konuya daha fazla ilgi duyulmasına katkıda bulunmak da amaçlarımız arasında sayılmaktadır.

I. HARİTA KULLANIMI VE TARİHİ GELİŞİMİ

Haritacılık uygarlığın koşullarına, güncel gelişmelere ve bilim alanlarına uygun olarak değişiklik göstermekle birlikte haritanın tanımını genel olarak şu şekilde yapabilmekteyiz :

"Yeryüzünün veya yeryüzünün bir parçasının belli bir orana göre küçültülerek düzlem üzerine çizilmiş şeklidir (Demiray 1985:40). Bilgi kaynağı olarak : Yeryüzünün ya da yeryüzünün bir parçasının belli bir orana göre küçültülerek coğrafya ve yer bilim temel alınarak çeşitli faydalanma alanlarına yönelik ilgili olayları yansıtmak üzere çizilmiş taslaktır (Nichols 1982). Harita yapma işi olan haritacılık ve coğrafi bilgi hizmetleri :

- 1- Askeri amaçlı yararlanılmalarda;
- 2- Ulaşım konularında;
- 3- Tabii kaynakların araştırılması ve işletilmesi alanlarında;
- 4- Bilimsel çalışmalarda;
- 5- Mülkiyet belirlenmede;
- 6- Çevre koruma ve düzenlenmede;
- 7- Karayolu ve demiryolu gibi yol yapımlarında;
- 8- Enerji nakli hatlarının yapımında;

- 9- Eğitimde;
- 10- Turizmde;
- 11- Tıp araştırmalarında;
- 12- Eski eserlerin araştırılması ve korunmasında kullanılmaktadır.

Haritacılığın bu günkü seviyesine ulaşması uzun bir gelişme sonucunda gerçekleşmiştir. İlk medeniyetler haritacılık biliminin biçimlenmesine ve bununla ilgili kuralların ortaya çıkarılmasına yardımcı olmuşlardır. Eski çağa damgasını vuran medeniyetlerden Mezopotamya, Mısır, Çin, Yunan ve Roma imparatorluklarında özellikle bir ticaret ve kültür merkezi olan İskenderiye'de haritacılık gelişmiştir. Araştırmalara göre ilk haritacılık Mezopotamya'da görülmektedir. Burada enlem bulma ve yer köreye ait ilk ölçüm çalışmaları yapılmıştır. Günümüzde de kullanılmakta olan, dairenin 360 dereceye ve derecenin 60 dakıkaya bölünmesini gerçekleştirmeleri haritacılık alanında büyük başarılar yol açmıştır. Mısır medeniyetinde arazi mülkiyetlerini tesbit etmek ve buna göre vergi sistemini uygulamak amacıyla arazi ölçümleri sonucunda haritacılık yapılmıştır. Çin'de ölçekli harita çizilmiştir. Yunanlılar güneş, gökyüzü, kutup yıldızı ile ilgili gökyüzü haritaları yapmışlardır. Bütün bu çalışmalardan faydalanan Romalılar dünya haritası çizmişlerdir. Özellikle Roma İmparatorluk yollarını göstermek amacıyla, denizcilikle ilgili saha ve mesafeleri belirleyen haritalar hazırlanmışlardır (Koçak 1980).

Orta çağın ilk yarısında Avrupa'nın karanlık döneminde bir ilerleme göstermediğinden unutulmakta olan haritacılık İslam aleminde yaşatılmıştır. Türk, Arap ve İran bilgileri coğrafi koordinat tesbiti ve ölçekli haritalar yapmışlardır. Denizcilikte ileri gitmiş olan Portekizliler bu başarılarını çizmiş oldukları haritalarla gerçekleştirmişlerdir (Bilgin 1987).

Rönesansa kadar haritalar daha çok ticari amaçlı olarak, denizcilik alanında çizilmekteydi. Daha önceden çizilen haritaların değerlendirilmesi yeni yerlerin keşfine katkıda bulunmuştur.

19. yüzyılda daha çok millî atlaslar yapılmış, karalarla ilgili haritacılık gelişmiştir. 20. yüzyıl başlarında haritacılıkta hava fo-

toğraflarının kullanılması yeni bir dönem başlamasını sağlamıştır. Uçaklardan alınan hava fotoğrafları sayesinde daha az masraf ve zaman karşılığında daha detaylı haritaların çizme imkanı doğmuştur. Bu yöntem az bilinen sahaların haritalarının hızla çizilmesi için büyük kolaylıklar sağlamıştır (Koçak 1980).

Türk tarihinde haritacılık alanında önemli eserler verilmiştir. Örneğin Türk denizcisi ve haritacısı Piri Reis'in haritacılık tarihinde büyük yeri vardır. Bu devirde Akdenize ait en ayrıntılı bilgiyi kapsayan Kitab-ı bahriyyeyi yazmıştır. Piri Reis'in çizmiş olduğu haritalar uzun yıllar kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemesine paralel olarak Türk haritacılığının modern haritacılığa geçişi gecikmiştir. Haritacılık eğitiminde çabalar gösterilmekte birlikte, Eskişehir İli ve civarının 1/10 000 ölçekli haritası Türkiye'de yapılan ve basılan ilk bilimsel harita olduğundan 1895 yılı Türk modern haritacılığının kuruluş yılı olarak kabul edilmektedir. Genel Kurmay Başkanlığı'nın konuya önem vermesiyle 1909'da bağımsız harita komisyonu kurulmuş olup, birinci dünya savaşında ve kurtuluş savaşında büyük hizmetler vermiştir. 1925 yılında haritacılık hizmetlerine verilen önem 657 sayılı "Harita Müdürlüğü Umumiyesi Kanunuyla" pekiştirilmiştir. 20 Ocak 1961 tarih ve 203 sayılı kanunla yeniden düzenlenmiştir. Daha sonra 22 Eylül 1983 tarih ve 2895 sayılı kanunla ismi Harita Genel Komutanlığı olarak değiştirilmiştir (Harita Genel Komutanlığı 1986).

II. TEKNOLOJİK GELİŞMELER

Haritaların ve coğrafi bilginin basılı ortamlarda bulunmasından çok, bilgiyi depolamak, sunmak ve ulaştırmak önem kazanmıştır. Planlara ve haritalara ait bilginin bilgisayar ortamına kaydedilmesi mikroform hazırlamadan veri tabanı hazırlamaya değin geniş olanaklar sunmuştur. Orta ölçekli (1:10 000) ve büyük ölçekli (1:25 000) haritalara gereksinim duyulmasıyla, bu gereksinimi gidermek üzere bilim adamları ve uzmanların yardımıyla kağıt dışında plastik ve mikroform biçiminde haritalar 1978 yılından itibaren yapılmaya başlanmıştır. Topoğrafik veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Çeşitli yollardan sağlanan verilerin sayısal verilere dönüştürülmesi, istenilen coğrafi bilgiye erişimi sağlamaktadır. Uydu aracılığıyla sağlanan verilere, uçaktan alınan verilere ve saha araştırmalarıyla elde edilen to-

pografik verilere ulaşım için verilerin sayısal olması gerekmektedir. Topografik ve coğrafi bilginin sayısal biçime dönüştürülerek bilgi bankalarında bulundurulması ve ulusal araştırma merkezlerine ulaştırılması ideal olarak kabul edilmektedir. Haritalar Computer Output Microform - C O M olarak alınmaktadır. Disket üzerine de kaydedilebilmektedir.

Kağıt üzerine basılı haritaların yıpranması, geleceğin kullanıcılarını bir çok problemlerle karşı karşıya bırakabileceği ve ödünç verme olanaklarının sınırlılığı mikroform haritaların yaygın üretime ve kullanımına yol açmıştır (Nichols 1982).

III. COĞRAFI BİLGİ SİSTEMİ

Coğrafi Bilgi Sistemi, coğrafi varlıklara ait grafik ve grafik olmayan bilginin toplanmasını, işlenmesini, analizini, depolanmasını ve gösterimini bir bütün olarak yerine getiren donanım ve yazılım bileşenlerinden oluşmaktadır. Burada sözü edilen coğrafi varlıklar belli bir konumu ve biçimi olan somut nesnelere dir. Ayrıca gerçekleşmesi beklenen, planlanan veya olası durumları yansıtan soyut nesnelere de coğrafi varlıkları ifade etmektedir. Yer üstünde ve yer altında bulunan bütün doğal detaylar (ormanlar, göller, denizler, akarsular vb.); insan yapısı somut detaylar (binalar, yollar vb.); yeryüzü topografyası ve konuma bağlı varlıklar (nüfus yoğunluğu, hava kirliliği, mülki ve idari sınırlar) coğrafi varlık tanımındadırlar. Coğrafi veri tabanının klasik veri tabanından en önemli farkı topografik bilginin de veri tabanında tutulmasıdır. Buna göre bir coğrafi veri tabanında bilgi ya "konuma bağlı olan ve olmayan", ya da "grafik ve grafik olmayan" şeklinde gruplandırılmaktadır. Grafik bilgi harita üzerinde sembollerle gösterilen ve koordinatlarıyla tanımlı her türlü varlıklardır. Grafik olmayan veriler ise bu varlıklara ilişkin tanımlayıcı ilave bilgidir. Örneğin; yolun yeri ve gösterimi grafik bilgi; yolun yüzey kaplamasının cinsi, şerit sayısı ve özellikleri grafik olmayan bilgiyi ifade etmektedir.

Coğrafi bilgi sistemlerinin kullanım amaçları ve uygulama alanları aşağıdaki temel konu alanlarında olup ilgili konularda bilgi hizmetleri verilmektedir :

- 1- Baraj, yol ve yerleşim alanlarının seçimi;
- 2- Şehir planlama;
- 3- Orman amenejmanı;

- 4- Askerî tesislerin yerleşim alanlarının seçimi;
- 5- Harp oyunları ve simülâtörler;
- 6- Nüfus sayısı ve istatistiği;
- 7- Tarım ve hayvancılık;
- 8- Petrol arama ve madencilik.

Bilgi merkezleri coğrafi bilgi sistemini kullanarak hizmetlerine ilişkin verileri analiz etmektedir. Coğrafi bilgi sistemiyle yapılan analizler:

- 1- Kullanıcı özelliklerinin ve dağılımının anlaşılmasına;
- 2- Kullanıcıların yerleşim bölgelerinin belirlenmesine;
- 3- Kullanılan bilgi merkezlerinin yerlerinin gösterilmesine;
- 4- Bilgi merkezlerinin yerleşim bölgelerine uzaklığına ve bu uzaklığın kullanıma etkisine;
- 5- Bilgi merkezlerine ulaşım için gereken yol ve araç kullanımının açıklanmasına;
- 6- Yeni bilgi merkezleri kurulmasını sağlayacak gereksinimlerin ortaya çıkarılmasına;
- 7- Kurulacak bilgi merkezlerinin yerinin saptanmasına;
- 8- Bilgi merkezlerinin başarıya ulaşması için her türlü çalışmanın - uygulamanın yapılmasına olanak sağlamaktadır. Harita veya plan üzerinde yukarıda sayılanlar gösterilmektedir. Böylelikle coğrafi bilgi sistemi, bilgi merkezlerinin yönetim sürecine önemli katkılarda bulunmaktadır. (Ottensmann 1997).

Bilgisayar destekli haritacılık sistemi ile coğrafi bilgi sistemi farklı kavramlardır. Bilgisayar destekli haritacılık sistemi harita yapım tekniğini ve bilgisayar ortamında bulunan haritalara yönelik bilgi erişimi kapsamaktadır. Coğrafi bilgi sistemi ise coğrafi bilgiyi analiz etme ve yapılan analizlere ilişkin bilgi hizmetleri vermedir. Her iki sistemin ortak noktası bilgi hizmetlerinin verilmesine olanak tanınmasıdır. Daha önceleri harita ve hava fotoğrafları gibi ortamlara toplanmış coğrafi bilgi kullanıcılar sınırlı olanaklar sunmaktaydı. 1990'lı yıllardan bu yana geliştirilen coğrafi bilgi sistemi teknolojiyle coğrafi nesnelere ait grafik ve grafik olmayan bilgiye de erişim mümkün olmaktadır. Bilgi

erişimin kolaylaşması bilgi merkezlerinde coğrafi bilginin kullanılmasına ve harita kütüphanelerinin kurulmasına yol açmıştır (Meyvecioğlu 1995).

IV. HARİTA KÜTÜPHANELERİNİN DOĞUŞU VE TEMEL GÖREVLERİ

Harita kullanımına ve coğrafi bilgiye duyulan gereksinim harita kütüphaneciliğinin doğuşunu sağlamıştır. Sadece harita üzerinde değil, bilgisayar ortamını da kullanarak bilgiyi depolamak, sunmak ve ulaştırmak gereklidir. Harita kütüphaneciliğine katkıda bulunan kurumlar incelenirken harita kütüphanelerinin görevleri de ortaya çıkacaktır. Bu sebeple ilgili kuruluşlardan en önemli görülenlerden bazıları aşağıda incelenmektedir (Nichols 1982; Dubreuff 1993) :

1- 1944 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde özel kütüphanelerin türü olarak kabul edilen "Coğrafya ve Harita Kütüphaneleri" dernek olarak örgütlenmiştir. Teknik hizmetler, kartografik bibliyografya hazırlama, alan araştırmalarını destekleme, haritalarla birlikte coğrafi bilgiyi iletme ve bilgi değişimini destekleme çalışmalarını yürütmektedir.

2- 1963'de İngiltere'de kurulan "British Cartographic Society" harita kütüphaneciliğini geliştirmek için temel hedefler belirlemiştir. Bunlar :

- a- Harita kütüphanecilerinin yetiştirilmesini;
- b- Kurumlar arasında harita koleksiyonu değişiminin sağlanmasını;
- c- Ulusal düzeyde harita koleksiyonları oluşturulmasını;
- d- Uluslararası düzeydeki çalışmalarla haritalara ve coğrafi bilgiye yönelik erişimin gerçekleşmesini;
- e- Yayınlamakta olduğu "Cartographic Journal" adlı yayın organıyla harita kütüphaneciliğindeki son gelişmeleri ve bilgi alışverişini içermektedir.

3- 1967'de Kanada'da kurulan "Harita Kütüphaneleri Derneği (Association of Canadian Map Libraries) çalışmalarını konu eğitimi, yayıncılık ve güncel gelişmeleri izleme alanlarında yoğunlaştırmaktadır.

4- 1969 yılında IFLA (International Federation of Library Associations' and Institutions) tarafından kütüphanecilik, coğrafya,

harita ve bütün kartografik malzeme hakkındaki bilgi hizmetlerinin bütünleştirilmesine yönelik çalışmalar yaparak "Coğrafya ve Harita Kütüphaneleri Bölümü" kurulmuştur. Kütüphane dernekleleriyle olduğu kadar ICA (International Cartographic Association) ile işbirliği sürdürülmektedir. Çalışma alanları :

- a- Harita ve coğrafi bilgi kaynaklarının tanıtımını;
- b- Bilgi hizmetlerine olanak sağlayan işlemler için kurallar oluşturulmasını;
- c- Harita kütüphanelerinin planlanmasını ve kurulmasını;
- d- Personel eğitimini;
- e- Bilgi kaynaklarındaki çeşitliliğin izlenmesini ve teknik işlemlerin geliştirilmesini;
- f- Yayınların hazırlanmasını;
- g- Her sene IFLA Konferanslarında harita kütüphaneciliğine yer verilmesini ve mesleki iletişimin sağlanmasını kapsamaktadır.

5- 1973'de "Australian Map Curators Circle" kurulmuştur. Amaçları:

- a- Avustralya'da harita kullanımını ve coğrafi bilgi hizmetlerini geliştirmek;
- b- Avustralya dışındaki harita koleksiyonlarından faydalanmak için her türlü olanak kullanmak;
- c- Harita ve coğrafi bilgi kaynaklarıyla ilgilenen kişilere eğitim programları düzenlemek;
- d- Personelin statüsünü sağlam temellere oturtmak;
- e- Harita ve coğrafi bilgi kaynakları üretenler, kullananlar ve harita kütüphanecileri arasındaki iletişimi kolaylaştırmak;
- f- Yayınladığı dergi "Globe" yardımıyla kartografya ve harita kütüphaneciliğini geliştirmektir.

Yukarıda izlediğimiz gelişmeler harita kütüphanelerinin belirli bir kütüphane türü olarak gelişmesini sağlamıştır. Harita kütüphanelerinin temel görevleri diğer kütüphane türlerinde olduğu gibi bilgi hizmetleri verme amacıyla bilgi kaynaklarını toplamak, tanımlamak, korumak ve saklamaktır. Görevler harita kütüphanesinin

İdari olarak bağlı bulunduğu kuruma ve onların hizmet beklentilerine göre çeşitlilik göstermektedir. Ulusal ve/veya uluslararası düzeyde, üniversite bünyesinde, özel amaçlara yönelik geliştirilen hizmet anlayışına göre yüklenen görevler kullanıcıların bilgi gereksinimlerini karşılamak üzere her türlü çalışmaların yapılmasında yoğunlaşmaktadır. Hizmetinde bulunan kurumun yapısında, kullanılan yöntemlerde ve uygulamalarda farklılık olsa da harita kütüphanelerinden temel beklenti bilgi gereksinimlerini karşılamak üzere bilgi erişiminin sağlanmasıdır. Bilgi erişiminde özellikle kataloglama ve sınıflamaya önem kazandıran nedenler şunlardır :

1- Bir yer veya bir konuyla ilgili haritalara ve coğrafi bilgiye doğrudan doğruya erişimin sağlanmasıdır.

2- Haritalar genellikle büyük olduğundan ve çabuk yıprandığından araştırma yapanların haritaları tek tek elden geçirmesini önleyip araştırmanın kolaylaştırılmasıdır.

3- Çok büyük koleksiyonlarda aynı konuya, hazırlayan kuruma ve benzeri unsurlara göre ilgili haritaların bir araya getirilmesidir.

Kataloglama, sınıflama ve işlemler için hazırlanan kurallar olduğu gibi yaygın kullanılan kataloglama kuralları ve sınıflama sistemleri içinde haritalarla coğrafi bilgi kaynakları için özel bölümler ayrılmaktadır.

V. YAYINCILIK ÇALIŞMALARI

Harita koleksiyonlarını tanıtan en önemli yayınlardan biri IFLA'nın Coğrafya ve Harita Kütüphaneleri Bölümü tarafından derlenerek hazırlanan "World Directory of Map Collections" adlı eserdir. Dubreuil (1993) tarafından editörlüğü yapılmış olup 67 ülkeden 522 koleksiyonu içermektedir. Adı geçen yayın İngilizce yazım kurallarına göre önce ülkeleri, sonra şehirleri alfabetik olarak sıralamıştır. Birden fazla koleksiyonun bulunduğu şehirlerde kurum adlarının alfabetik sıralaması yapılmıştır. Harita ve coğrafi bilgi hizmetleri sunan kurumların :

1- Koleksiyonundan sorumlu yöneticisini;

2- Kuruluş tarihini;

- 3- Çalışan personel sayısını, niteliklerini ve görevlerini;
- 4- Bilgi hizmetlerini;
- 5- Koleksiyonun boyutları ve durumunu;
- 6- Özel koleksiyonları varsa niteliğini;
- 7- Sınıflama sistemini, kataloglama kurallarını ve koleksiyona erişimin nasıl sağlandığını;
- 8- Bilgi kaynaklarının genel kullanıcı grubunu;
- 9- Verilen hizmetlere ve telif haklarına yönelik politikalarını;
- 10- Depolama için kullanılan donanımını;
- 11- Saklama ve bakım işlemlerini içeren bilgi verilmektedir.

Türkiye için özel hazırlanan ve yukarıdaki kapsama sahip eser bulunmamaktadır. Ancak Harita Genel Komutanlığı (1995) tarafından özellikle adı geçen kurumu tanıtan, Türk haritacılığına ve bilgi hizmetlerine katkılarını ifade eden yayın hazırlanarak kullanıma sunulmuştur. Ayrıca, haritalara ilişkin hazırlanan kataloglama ve sınıflama kuralları bulunmakta olup, bunlar özel koleksiyonlar için geliştirilmişlerdir (Künkut 1968).

VI. TÜRKİYE'DE HARİTALARA YÖNELİK BİLGİ HİZMETLERİ

Ülkelerin ekonomik, sosyal, kültürel kalkınması ve savunması harita üzerinde düşünüleceğinden harita çizimi ve ilgili bilgi hizmetleri belli merkezlerde gerçekleştirilmektedir.

Türkiye'de harita ve coğrafi bilgi hizmetlerinin iki büyük kuruluşu "Harita Genel Komutanlığı" ile "Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü" dür. Ayrıca kendi gereksinimleri için harita yapan, yaptıran ve isteyenlere bilgi hizmetleri veren kuruluşlar da bulunmaktadır. Şubat 1997'de yetkililerle yaptığımız görüşmelerle elde edilen bilgi aşağıda sunulmaktadır.

1- Harita Genel Komutanlığı askeri amaçlarla ordunun gereksinim duyduğu haritaları temin etmekte sorumludur. Bunu gerçekleştirmek için yüklenilen görevler aşağıda sıralanmıştır :

- a- Yurdun savunması için bütün harita ve planları yapmak;

- b- Bakanlıklar ve ilgili görülen resmi kurumlar için harita hazırlamak ve/veya almak;
- c- Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü ile işbirliği yapmak ve birlikte projeler üretmek;
- d- Uluslararası kuruluşlarla birlikte ortak çalışmalar yapmak ve güncel gelişmeleri izlemek;
- e- Harita ve coğrafi bilgi hizmetleri vermek;
- f- Görevin gerektirdiği bilgiye yönelik veri tabanları oluşturmak;
- g- Türkiye'nin gelişmesinden doğan değişiklikleri yansıtabilecek şekilde haritaları güncelleştirmek;
- h- Yasal görevlerinin gerektirdiği büyük ölçekli harita ve planları üretmek;
- ı- Çeşitli ölçeklerdeki hava fotoğraflarını almak ve arşivlemek;
- i- Eğitim amaçlı harita üretimini gerçekleştirmek;
- j- Tarihi değer taşıyan el yazması ve ilk baskı haritaları korumak ve sergilemektir.

Harita Genel Komutanlığı yüklenildiği görevlerini yerine getirirken bilgi hizmetleri verme yolunda çaba göstermeye devam etmektedir.

2- Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü yer üstü ve/veya yer altı tesislerinin planlanması, bakımı, onarımı ve savunması için devlet güvencesiyle kadastro ölçümlerini yapmaktadır. Geliştirilen kurallar çerçevesinde kurum içinden ve dışından gereksinim duyulan bilgi hizmetleri verilmesine katkıda bulunmaktadır. Ancak haritalar ödünç verilmemektedir. Sadece görevinin denetiminde kullanılmaktadır. Haritalar çelik dolaplarda saklanmakta, herhangi bir sınıflama sistemi kullanılmamaktadır. Harita sayısı hakkında kesin bilgi verilememektedir. Personel sayısı ise sürekli değişmektedir.

3- Millî Kütüphane'de Harita Bölümü, Güzel Sanatlar Şubesi içinde yer almaktadır. Harita koleksiyonu toplam 5000 civarında haritadan oluşmaktadır. Harita bölümü depo ve harita okuma salonu şeklinde iki kısım olarak düzenlenmiştir. Kullanıcılar genel katalogdan buldukları haritaların bibliyografik künyelerini verdiklerinde istenilen

harita okuma salonunda kullanılmaktadır. Anglo Amerikan kataloglama kurallarına göre kataloglanan haritalar henüz sınıflandırılmamışlardır. Aynı konulu haritalar depoda bir araya getirilmeye çalışılmıştır.

4- Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Merkezi lise ve dengi okulların eğitim araçlarıyla birlikte haritaları da üretmektedirler. Üretilenler kurumun kendisine ait özel araçlarla ilgili il ve ilçelerdeki okullara dağıtılmaktadır. Üretilen haritalara ait katalogdan istekler karşılanmaktadır.

5- Maden Tetkik Arama Kütüphanesi Harita Bölümü'nde haritalar ülke adı altında karışık olarak dizilmiştir. Katalog kartında haritanın nereye ait olduğu ölçüğü ve yılı verilmiştir. Haritalar kütüphanede kullanıma sunulmaktadır.

6- Hacettepe Üniversitesi Yer Bilimleri Enstitüsü Harita Odası üniversitenin merkezi kütüphanesine bağlı olmaksızın bölüm elemanlarına; gerekli izinler sağlanırsa diğer kurumlardan gelenlere hizmet vermek için kurulmuştur. Gizlilik derecesine sahip olan haritalar belirli bir kurala dayanmaksızın harita uzmanı bir görevli tarafından düzenlenmektedir.

7- Türkiye geneline yayılmış okul ve halk kütüphanelerinde eğitim ve turizm amaçlı haritalar bulunmaktadır. Başta İstanbul olmak üzere bir çok ilde kıymetli el yapımı haritalar özel kütüphanelerde yer almaktadır. İstanbul Deniz Müzesi Komutanlığı'nda, Süleymaniye Kütüphanesi'nde, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde, Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde, İstanbul Belediyesi Harita Müdürlüğü'nde ve bir çok kütüphanelerimizde harita koleksiyonları yer almaktadır (Sürmeli 1995).

8- Fakülte ve yüksek okul kütüphanelerinde ya da bunların bölümlerinde ayrı olarak kurulmuş "odalarda veya seminer kütüphanelerinde" önemli harita koleksiyonları bulunmaktadır. Bilim dallarının özelliklerine göre koleksiyon oluşturulmaktadır. Örneğin Orman Fakültelerinde Türkiye Orman Amenajman haritasının çeşitli paftaları bulunurken; Coğrafya Bölümlerinde atlaslar, duvar haritaları, planlar ve kadastro paftaları yer almaktadır. Buralarda gerekli izinler sağlandığında bilgi hizmetleri verilmektedir.

VII. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çağdaş gelişmeler haritalarını ve coğrafi bilgi hizmetlerinin önemini ortaya çıkarmıştır. Bilişsel çalışmalar, turizm, ticaret ve yaşam biçimleri kişilerin harita kullanma gereği duymalarına neden olmuştur. Eğitim düzeyinin yükselmesi harita kullanabilmeyi sağlamıştır. Bilgi merkezlerinin çeşitli görsel işitsel bilgi kaynaklarını sağlayarak, kullanıcılarının gereksinimlerini karşılar nitelikte bilgi hizmetleri vermeleri "haritaların" da bilgi merkezlerine alınmasıyla sonuçlanmıştır. Haritaların ve coğrafi bilgi hizmetlerinin özelliklerinden dolayı "harita kütüphaneleri" kurulmuştur. Kütüphanecilik, coğrafya ve kartografya konularının birleşimiyle bilgi merkezleri kurularak coğrafi bilgi hizmetleri verilmiştir.

Bilgi merkezleri coğrafi bilgiyi sundukları hizmetleri analiz etmede ve değerlendirmede kullanmaya başlamışlardır. Böylelikle; bilgi merkezleri, yönetim sürecinin her aşamasında coğrafi bilgiden yararlanma imkanı bulmuşlardır. Coğrafi bilgi gelişimi hedefleyen bilgi merkezleri için yeni bir araç olmuştur.

Geçmişten günümüze önemli haritalar yapılmıştır. Ülkemizde tarihsel değere sahip haritaları görmek, bilimsel kurallar çerçevesinde haritalar hazırlanmak, yetkili kurumlardan izin alındığında haritaları kullanmak ve coğrafi bilgi hizmetlerine ulaşmak mümkündür. Ancak özel olarak kurulmuş bilgi merkezlerinde - harita kütüphanelerinde haritalara ve coğrafi bilgiye kolaylıkla erişerek onları kullanmak henüz gerçekleşmemiştir. Harita kütüphaneleri henüz kurulmadığı gibi ülke çapında hangi haritanın nerede bulunduğunu gösterecek toplu katalog da hazırlanmamıştır.

Türkiye'de konu haritalarının gizlilik özelliğine sahip olması kullanıcıları harita satın almaya yöneltmiştir. Eğitim ve turizm amaçlı haritalar da bireysel olarak satın alınarak kullanılmaktadırlar.

Sonuç olarak haritalardan ve coğrafi bilgi hizmetlerinden etkin ve verimli biçimde yararlanmak bilinçli yönlendirmelerle mümkündür. Konu uzmanı olarak yetişmiş kütüphaneciler bu konuda önemli görevler yüklenmektedirler. Bilginin sağlanmasında, düzenlenmesinde, erişimin gerçekleştirilmesinde, korunmasında ve çağdaş gelişmelerin izlenmesinde bilgi hizmetlerinin çok önemli bir yeri vardır. Bu konuda yetişecek personele, yapılacak çalışmalara, hazırlanacak yayınlara kurulacak işbirliğine ve geliştirilecek politikalara büyük gereksinim duyulmaktadır.

Kaynakça

- Bilgin, Turgut. 1987. *Kartografyanın Tarihçesi*. 3 bs. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Demiry, Kemal. 1985. *Temel Türkçe Sözlük*. 2. bs. İstanbul: İnkılap Kitap Evi.
- Dubreuil, Lorraine. 1993. *World Directory of Map Collections*. IFLA Publications No. 63. München : K.G. Saur.
- Harita Genel Komutanlığı. 1986. "Harita Genel Komutanlığı" *Harita Dergisi* (96) : 10-17.
- Harita Genel Komutanlığı. 1995. *Türk Modern Haritacılığında Bir Asır*. Ankara: Harita Genel Komutanlığı.
- Koçak, Erdal. 1980. *Kartografiya*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Kültür Bakanlığı. 1989. *Türkiye Kütüphaneleri ve Diğer Bilgi Merkezleri*. Kütüphanecilik Dizisi: 17. Ankara : Başbakanlık Basımevi.
- Künkut, M. 1968. *Harita ve Atlasların Tasnif ve Kataloglama Kaideleri*. İstanbul : Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Meyvecioğlu, Ayet. 1995. "Coğrafi Bilgi Sistemi". *Kara Harp Okulu Dergisi; Bilim* 5(1): 64-75.
- Nichols, Harold. 1982. *Map Librarianship*. 2nd. ed. London: Clive Bingley.
- Ottensmann, John R. 1997. "Using Geographic Information Systems to Analyze Library Utilization". *Library Quarterly* 67(1): 24-49.
- Sürmeli, Özgül. 1995. Türkiye'de Harita Buharı Kütüphanelere Genel Bakış. IFLA 1995 Genel Konferansı 20-26 Ağustos 1995.